

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-9-85-44>

УДК 378.147:004+37.09+811.161.2

Крохмальна Г.І., Захожа Ю.-Г.В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті порушено проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови в початковій школі. Окреслено можливості використання засобів інформатизації в навчальному процесі в рамках курсу «Українська мова». Використання інформаційно-комунікативних технологій дозволяє повною мірою вчителям оволодіти навичками професійного формування інформаційно-комунікаційної компетентності дітей шкільного віку. Розкрито компоненти концепції формування ІКТ-компетентності педагога в системі педагогічної освіти. У статті наведено матеріал, що відображає форми, методи і прийоми використання інформаційно-комунікаційних технологій, що сприяють підвищенню ефективності навчання української мови в початковій школі. Коротко подано характеристику програмних продуктів, що допоможуть вчителю початкових класів зробити урок української мови ефективнішим та цікавішим.

Ключові слова: здобувач початкової школи, початкова школа, інформаційно-комунікаційні технології, технології в освіті, урок української мови, ІКТ-компетентність, програмні продукти.

Krokhmalna Halyna, Zakhosha Yuliana-Hanna

Ivan Franko National University of Lviv

THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE LESSONS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN PRIMARY SCHOOL

Summary. Pupils grow up along with the development of modern information technologies which become a natural and constituent part of their life, for them using Internet-resources is the way to combine real-life situations with learning activity. Information and Communication Technologies (ICT) may be considered as a synonym for the modernization of all organizations, including school units, as they provide for advanced and updated technological tools and applications. This article examines the role of ICT in primary education. The article highlights the problems of using information and communication technologies by teachers in the lessons of the Ukrainian language in primary school. The terms that are dominant in the topic are presented, in particular: "information and communication technologies", "multimedia", "ICT competence". The possibilities of using Informatization tools in the educational process in the course "Ukrainian language" are determined. It is noted that the use of ICT allows teachers to master the skills of professional formation of ICT competence of school-age children. The purpose of this study is to analyse the current state of the use of Information and communication technology (ICT) and its impact on pupils in their early stages of education. The article reveals the components of the concept of forming the ICT competence of a teacher in the system of professional and pedagogical education. The article contains material that reflects the forms, methods and techniques of using ICT that contribute to improving the effectiveness of teaching the Ukrainian language. The article briefly considers characteristics of software products that will help the primary school teacher to make the Ukrainian language lesson more interesting and effective. Teachers moved from gaining basic ICT skills, to conducting ICT-focused lessons and eventually appropriate ICT integration. Integration of Information, Communication, and Technology (ICT) will assist teachers to the global requirement to replace traditional teaching methods with a technology-based teaching and learning tools and facilities.

Keywords: primary school applicant, primary school, information and communication technologies, technology in education, Ukrainian language lesson, ICT competence, software products.

Постановка проблеми. Компетентнісний підхід Нової української школи вимагає нового освітнього середовища, яке допомагають створити саме інформаційно-комунікаційні технології. Сучасний освітній простір школи сьогодні ставить перед учителем початкових класів якісно нове завдання – навчити здобувачів початкової школи орієнтуватися в інформаційно-освітньому середовищі, навчити учнів оперативно здобувати інформацію, опрацювати її та практично використовувати. Виконання цього завдання потребує від учителів початкової ланки загальноосвітньої школи домогтися того, щоб кожен урок української мови сприяв формуванню мотивації учіння здобувачів початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показує, що проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) на уроках української

мови в початкових класах є складовою частиною досліджень в галузі педагогіки, психології та методики викладання української мови. Висвітлення проблем, пов'язаних із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови в початковій школі, розкрито в роботах В.І. Імбер, А.М. Коломієць, Д.С. Мазохи, В.Ю. Бикова, Я.В. Булахової, О.М. Бондаренко, В.Ф. Заболотного, Г.О. Козлакової, О.А. Міщенко, О.П. Пінчук, О.В. Луцинської, зарубіжних дослідників Д.Г. Клементса, К. Хохмана, Т. Опшенхеймера, С. Пейперта.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В останні роки зі стрімким розвитком інформаційного суспільства, науковці проявляють все більшу зацікавленість до питання комп'ютеризації та інформатизації освітнього процесу. Незважаючи на досить велику кількість наукових досліджень, які стосують-

ся цієї проблеми, залишаються недостатньо дослідженими проблеми використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій саме на уроках української мови в початковій школі. Тому, актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми цього наукового дослідження.

Мета статті. Основна мета статті – розкрити можливості інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови у початковій школі, проаналізувати шляхи їх використання в освіті.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується суттєвими змінами в освітньому процесі. Інтеграція національної системи освіти у світову та орієнтація на європейські й світові стандарти, зумовили впровадження до змісту сучасної освіти та проекту Нової української школи компетентнісного підходу. Одночасно зростає роль та значення інформаційно-комунікативних технологій, які розглядають як потужний багатofункціональний засіб навчання. Їх використання призвичаює здобувача початкової школи до життя в інформаційному середовищі, сприяє залученню до інформаційної культури.

Надання можливостей вести сучасну педагогічну комунікацію, зростання вимог, умов і мотивації до обміну інформацією у віртуалізованому «цифровому суспільстві» стали серйозними викликами і перспективами щодо компетенцій фахової підготовки педагога у XXI столітті. У такому насиченому динамічними соціальними подіями інформаційному суспільстві проблема комунікації виходить у ряд найважливіших викликів. Особливо це стосується освітньої сфери, яка має забезпечити підготовку людини до життя у мінливому, агресивно налаштованому, «цифровому» світі [2, с. 245]. Учитель, що йде в ногу з часом, сьогодні психологічно і технічно повинен бути готовим використовувати інформаційні технології у викладанні. Будь-який етап уроку можна оживити впровадженням нових технічних засобів. Включення ІКТ у навчальний процес дозволяє вчителю організувати різні форми навчально-пізнавальної діяльності на уроках, зробити активною і цілеспрямованою самостійну роботу здобувачів початкової школи. Є три необхідні умови, які можуть істотно підвищити і особистісну значимість і емоційне забарвлення уроку української мови: це творча особистість самого педагога; зміст навчання; методи, прийоми, технології.

В Концепції нової української школи серед ключових компетентностей, які має формувати сучасна освіта, зазначено: «Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні» [5].

Упровадження ІКТ у практику роботи вчителя початкових класів здійснюється за такими напрямками:

1. Створення презентацій до уроків.
2. Робота з ресурсами Інтернет.
3. Використання готових навчальних програм.
4. Розробка та використання власних авторських програм.

Розглянемо детальніше характеристику програмних продуктів, які допоможуть вчителю

ві початкових класів зробити урок української мови сучасним, цікавим для учнів і найголовніше ефективним.

Сьогодні найрозповсюдженішим засобом ІКТ є інтегрований пакет офісних програм Microsoft Office.

Microsoft Word призначено для створення, перегляду та редагування текстових документів. Word вчителі можуть використовувати для створення роздаткового дидактичного матеріалу з української мови, карток контролю, текстів для читання, аудіювання.

Microsoft Powerpoint – програма для створення та показу комп'ютерних презентацій. Презентації призначено для відображення слайдів на екрані через проектор, у яких текст поєднується з графічними об'єктами, рисунками, звуком, відео та мультиплікаційними ефектами, що актуально у початковій школі. Презентації, створені у Powerpoint, можна використовувати на всіх етапах уроку з української мови: ілюструвати матеріали з високою якістю картинки, яка не буде залежати від якості друку, можливість не залежати від інших авторів (не використовувати готові вправи для вивчення мови), можна створити таку презентацію з вправами, яка відповідає потребам учнів та стилю подання матеріалу. Важливими є презентації на уроках читання під час вивчення біографій письменників, на уроках мови під час мовної розминки, словникових диктантів, уроках розвитку мовлення та ін.

Microsoft Excel – програма для роботи з електронними таблицями, яку можна використовувати для різноманітних розрахунків, побудови графіків, діаграм на основі таблиць, створення кросвордів, чайнвордів. На перший погляд ця програма корисна для вчителя математики, проте вчитель початкових класів у своїй роботі також зіштовхується з проблемами математичного забарвлення. Можливості Microsoft Excel у процесі викладання будь-якого предмету досить різноманітні. За допомогою цієї програми можна створювати графіки та діаграми з вивчення тем, де є кількісні показники: порівняльний аналіз даних, вести рейтинг учнів класу, перевіряти засвоєний матеріал.

Програми-тренажери, програми-тести – готові програмні продукти, які використовують під час уроку як для закріплення вивченого матеріалу, так і для перевірки знань.

Узагальнивши досвід науковців і досвід педагогів-практиків, можна виокремити такі позитивні моменти використання ІКТ на уроках у початковій школі:

- застосування ІКТ на уроках підсилює позитивну мотивацію навчання, активізує пізнавальну діяльність учнів;
- використання ІКТ дозволяє проводити уроки на високому естетичному та емоційному рівні;
- забезпечує наочність, залучення великої кількості дидактичного матеріалу;
- підвищується обсяг виконуваної роботи на уроці в 1,5-2 рази;
- забезпечується високий ступінь диференціації навчання;
- розширюється можливість самостійної діяльності;
- забезпечується доступ до різних довідкових систем, електронних бібліотек, інших інформаційних ресурсів.

Провідні українські і зарубіжні лінгводидакти вважають, що під час навчання української мови слід вводити нові форми подання знань, які, відповідно, зумовлюють пошук засобів презентації, методів навчання, оскільки навіть однакова за змістом інформація може бути втілена в різну форму і представлена по-різному [1, с. 54].

Під час навчання української мови функцію таких форм виконують асоціативні малюнки, символи, схеми, опорні слова і графічні організатори, які сприяють згортанню, спрощенню, візуалізації тієї інформації, яку необхідно засвоїти.

Вчені виокремлюють різновиди засобів ІКТ за різними ознаками.

I. «Класифікація засобів ІКТ за методичним призначенням:

1) навчальні (повідомляють знання, формують уміння, навички навчальної або практичної діяльності);

2) тренажери (призначені для відпрацювання умінь і навичок, повторення та закріплення пройденого матеріалу);

3) інформаційно-пошукові (знаходять інформацію, формують уміння і навички по систематизації інформації);

4) демонстраційні (візуалізують об'єкти, явища, процеси з метою їх дослідження та вивчення);

5) імітаційні (подають відповідний аспект реальності для вивчення його структурних або функціональних характеристик);

6) лабораторні (дозволяють проводити віддалені експерименти на реальному обладнанні);

7) моделюючі (дозволяють моделювати об'єкти, явища, процеси з метою їх дослідження та вивчення);

8) розрахункові (автоматизують різноманітні розрахунки та інші рутинні операції);

9) навчально-ігрові (призначені для створення навчальних ситуацій, в яких діяльність учнів реалізується в ігровій формі).

II. Класифікація засобів ІКТ за способом використання в діяльності вчителя:

1) використання як засіб навчання, що удосконалює процес викладання;

2) як інструмент пізнання навколишньої дійсності і самопізнання;

3) як засіб розвитку особистості учня;

4) як засіб інформаційно-методичного забезпечення і керування навчально-виховним процесом;

5) як засоби комунікацій;

6) як засіб автоматизації процесів обробки результатів експерименту та управління;

7) як засіб автоматизації процесів контролю, корекції, результатів навчальної діяльності, тестування і психодіагностики;

8) як засіб організації інтелектуального дозвілля» [4, с. 483].

Запорукою ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках є високий рівень інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя початкової школи.

ІКТ-компетентність вчителя можна представити за такою схемою (рис. 1).

Ціннісно-мотиваційний компонент включає мотиви, мету, потреби в професійному навчанні, вдосконаленні, самовихованні, саморозвитку, ціннісні установки актуалізації в професійній діяльності, стимулює творчий прояв особи.

Когнітивний компонент повинний забезпечити вільне володіння вчителем навичками опрацювання інформації та роботи з інформаційними об'єктами, які відповідно впливають на навички вдосконалення професійних знань і умінь, знання міжпредметних зв'язків і т.д.

Діяльнісний компонент – це активне застосування інформаційних технологій і комп'ютера в професійній діяльності як засобів пізнання і розвитку інформаційної компетентності, самовдосконалення і творчості, а також виховання подібних якостей в учнів.

Рефлексивний компонент визначається відношенням вчителя до себе і до світу, до своєї практичної діяльності та її здійснення. Вона включає самосвідомість, самоконтроль, самооцінку, розуміння власної значущості в колективі і розуміння результатів своєї діяльності. Отже, інформаційно-комунікаційна компетентність учителя – це поняття складне й багатоконпонентне. Усі ці компоненти між собою взаємозв'язані та взаємозалежні, вони переплітаються один з одним й утворюють єдиний процес [3, с. 45].

Висновки і пропозиції. Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують активізацію діяльності здобувачі початкової школи на уроках української мови, підвищують мотивацію учіння, сприяють здійсненню диференціації та індивідуалізації навчання, розвитку спеціальної або загальної обдарованості, формуванню знань, посилюють міжпредметні зв'язки. Все це дає можливість покращити якість навчання та мотивувати здобувачі початкової школи до вивчення української мови. Проте впровадження ІКТ в освітній процес має опиратися на їх педагогічно обґрунтованому поєднанні з традиційними методичними системами навчання та при обов'язковому обґрунтуванні педагогічної доцільності такого використання, тобто освіта на сучасному етапі має задовольняти нові потреби й водночас зберігати свої сильні традиційні сторони.

Рис. 1. Компоненти ІКТ-компетентності вчителя

Список літератури:

1. Голобородько К.Ю., Ткаченко Н.П. Інтерактивне навчання на уроках української мови та літератури. Харків : Основа, 2007. 176 с.
2. Крощмальна Г.І. Педагогічна комунікація в умовах інформаційно-освітнього простору школи : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції / Ред. кол.: Т.Д. Щербан (гол. ред.) та інш. Мукачево : Вид-во МДУ, 2019. С. 245–247.
3. Цифрова компетентність сучасного вчителя Нової української школи : зб. тез доповідей учасників всеукр. наук.-практ. семінар / за заг. ред. О.Е. Коневщинської, О.В. Овчарук. Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2018, 61 с.
4. Шахіна І.Ю. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 36. С. 479–484.
5. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 18.05.2018).

References:

1. Holoborodko, K.Yu. (2007). *Interaktyvne navchannia na urokakh ukrainskoi movy ta literatury* [Interactive lessons on Ukrainian language lessons and literature]. Kharkiv: Osnova, 176 p. (in Ukrainian)
2. Krokmalna, H.I. (2019). Pedagogichna komunikatsiia v umovakh informatsiino-osvitnoho prostoru shkoly [Pedagogical communication in the conditions of information and educational space of school]. *Osvita i formuvannia konkurentospromozhnosti fakhivtsiv v umovakh yevrointehratsii: zbirnyk tez dopovidei III Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsyi*. Mukachevo: Vyd-vo MDU, pp. 245–247.
3. Konevshchynskoi, O.E., & Ovcharuk, O.V. (ed.) (2018). *Tsyfrova kompetentnist suchasnoho vchytelia Novoi ukrainskoi shkoly* [Digital competence of a modern teacher of a New Ukrainian School]. Kyiv, 61 p.
4. Shakhina, I.Yu. (2013). Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi [The use of information and communication technologies in the educational process]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, vol. 36, pp. 479–484.
5. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly (2018) [Concept of the New Ukrainian School]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (assessed 18.05.2018).